

МУЗЕЯТ КАТО СРЕДА ЗА ПРАВОСЛАВНО ОБРАЗОВАНИЕ

Гл. ас. *Екатерина Дамянова,*
Богословски факултет
СУ "Св. Климент Охридски" - София

При всички случаи на промяна и преломи културата на едно общество съхранява съзнанието за приемственост. В наше време, когато обръщането към историческото наследство става една от главните задачи в нравственото възпитание на пограстващите, музеят се явява своеобразен "посредник", който помага на зрителя да възстанови връзката между минало, настояще и бъдеще. Религиозната култура, в частност, е неделима част от културната идентичност на всяка общност, поради което местата, на които се срещаме с нея, не се ограничават само с храмо-

вото пространство. В какво отношение би могла да се разгледа връзката между музея и религиозните вярвания на българите и как музеят може да се превърне в място за православно образование?

От една страна, археологическите паметници, книжовното богатство, етнографските източници, празници и обичаи на православните българи доминират в събирателската дейност на музеите. Църковната етнография дава възможност да се определи съдържанието и мисловния свят в преживяванията на вярващите. Веществената култура спомага за осъществяване на връзка между християнската вяра, църковния-религиозен живот, светини и места по българските земи в съответния регион, тъй като битът и душевността на българина не са сформирани извън

православната вяра.

От друга страна, мнозина и днес възприемат иконата като жанр в живописа. Такова отношение към църковното изкуство у нас в България бе създавано и насърчавано от изкуствоведите в продължение на десетилетия. След първоначалната жестокост на преследванията срещу Църквата, след 60-те години, т. нар. априлска линия проявява известна гъвкавост и постепенно пренасочва вниманието към някои "духовни ценности", пречупени през атеистични и материалистически схващания. Именно след този период възрожденският иконографски стил се издига в култ като "чисто български", а на иконата се дава нова легитимност, вече извън Църквата - като музеен експонат, етнографска ценност и произведение на изкуството. Такова е отношението и към други църковни реликви, към църковната книжнина. На фона на забраната на всякаква религиозност през посочените времена, такова отношение все пак дава повод за посещения в църквите. В същото време обаче то подготвя и отчуждаването на иконата от истинския църковен живот. В този си вид българската иконография е представяна и пред света – като функция на народния бит, като проявление на българската художествена самобитност, но никога като израз на православната вяра и духовност, никога като "богословие в багри"¹.

Днес всеки е свободен да свидетелства за вярата си, а храмът е естествената среда, в която вярващите влизат в общение с Бога чрез Св. Евхаристия. В много от енорийските центрове децата и подрастващите имат възможност да получат познание за православната традиция. Същевременно обаче много безценни реликви остават в музейните фондове и галерии, които днес са поставени пред изпитание в конкуренция за свободното време на хората. Музеите вече не могат да останат затворени научни институти, откъснати и пасивни от развитието на културния туризъм, без грижата за създаване, (възпитаване) на бъдещата музейна публика. Музеят встъпва в контакт не само с посетителите. Той е свързан с различни културни и образователни институции.

В новия Закон за културното наследство, който се изготвя от Министерството на културата, музеят се определя като „постоянна институция с идеална цел, в служба на обществото и неговото развитие, отворена за публиката и занимаваща се с

изследвания, които се отнасят до материалните свидетелства за човека и околната среда. Музеят придобива, съхранява, експонира и най-вече представя тези материални свидетелства с научна и образователна цел чрез фондовете, колекциите и експозициите си". В духа на тези нови задачи музеите търсят нови форми и организация на своята работа и експониране на фондовете. Търси се преодоляване на повърхностния, илюстративен подход към разглеждането на експонатите.

Наред с навлизането на съвременни технологии и разрастването на откритията и сбирките, се поставят някои теоретични проблеми. В настоящата статия се обръща внимание на образователните функции на музея и на възможността експонатите, свързани с църковния живот, а понякога и цели църкви, превърнати в музеи, да послужат в процеса на православно образование.

Културно-образователната дейност е едно от водещите направления на музейната работа, преди всичко с детската и подрастващата аудитория. В музеите се разработват адресни програми, ориентирани както към децата, така и към възрастните посетители. Процесите на интеграция способстват появата на нова проблематика и методика, които се проявяват в различни културно-образователни програми и проекти. Все по-често се говори за необходимостта от Музейна педагогика. Обучението в музея предполага получаването на допълнителни, предимно алтернативни знания, които е невъзможно, или не в такава степен, да се получат в други образователни учреждения. Теорията и практиката на музейната педагогика, на образователните музейни програми е непозната за голямата част от българските музеи. Културното наследство не се изучава в училище.

Дефиницията Музейна педагогика (МП), която възниква в Германия и се утвърждава от 90-те години на миналия век насам, обозначава както практическата културно-образователна дейност на музеите, така и формираща се нова научна дисциплина, чийто предмет на изучаване се явява изследването на закономерностите, принципите, методите на работа на музея с неговата аудитория. Неин главен обект се явяват културно-образователните аспекти на музейната комуникация, т. е. особен подход към произтичащите в музея разнообразни диалогови процеси. По своя обект МП в основни линии съвпада с теорията на музейната

комуникация, а по метод - с педагогиката и психологията. Подобно на общата педагогика, МП не само обобщава опита, но и прогнозира нови методологии, създава музейно-педагогически програми с междудисциплинарен характер. Работа с аудиторията и предимно с детската и подрастваща аудитория переставя да се разглежда като второстепенна. Водеща тенденция в тази връзка е осъществяването на преход от единични и епизодични контакти с посетителите към създаването на многостепенна система за музейно образование с помощта на психолого-педагогически дисциплини - «дидактика», «визуално мислене» и т. н. Въведени в понятийния апарат на музейната педагогика, те придобиват допълнителна интерпретация или нови акценти. Сформират се идеи за образователно предназначение на музея и предложения за нов подход към посетителите като участници в диалог с експонатите. Старият тип монологична култура се сменя с диалогична. В тази социокултурна ситуация музеят е призван да се превърне в място за културно-исторически и религиозен диалог, да намери нови форми за общуване на посетителя с културните и духовни ценности, да преоткрие музейната реалност в нейния педагогически аспект¹.

Значението на МП като научна дисциплина се определя в това, че тя дава този методологически инструментариум, който позволява осмислянето на всякакъв вид музейна дейност в педагогически аспект, повишавайки по този начин нивото на общуване на музея с аудиторията. МП анализира потребностите на различните социални и възрастови групи от посетители, изучава особеностите на тяхното възприятие на експозицията и изработва диференцирана методика в работата си с тях. В определени случаи тя внася необходимия коректив в съдържанието на самата експозиция. Не може структурата на музея да се ограничава само в разделението на отдели, свързани с историческата периодизация. Този подход, това структуриране принадлежи на един вече отминал период, в който музеите бяха строги, консервативни научни институции, отворени за публиката и занимаващи се с изследвания, които се отнасят за материалните свидетелства. Музеят ги придобива, съхранява, експонира и най-вече представя с научна и образователна цел. Музеите трябва

¹ http://www.abcvolga.ru/muz/kb/experts_m

да станат места за срещи, места за комуникация на хората от миналото с хората от настоящето. Аспекти на МП е необходимо да се отчитат в процеса на подбор, комплектоването, изучаването и съхраняването на музейните предмети, в стратегия по възможното им включване в експозицията или използването им в други видове образователно-възпитателна дейност на музея.

Музеите правят опити за свързване на проблемите на МП с глобалните изменения, които настъпват в световната култура. На преден план това е общият процес на визуализация на културата, който се проявява в значителното увеличаване на обема на зрителна информация, която оказва влияние на възприемането на човека, престанал да забелязва това, което е могло да предизвика впечатление у неговите родители. МП се опитва да отговори на въпроса, как трябва да се измени характерът на музейната комуникация, визуална в своята основа, във връзка с тези промени. Централен за музейната педагогика е въпросът за музейната култура на посетителя, разбирана като степен на неговата готовност за възприемането на музейна предметна информация (осъзнаване на ценността на оригинала и спецификата на музейния език, уменията на посетителя да се ориентира в музейната среда), отношение към действителността, която се изразява в уважение към историята и уменията предметите с музейно значение да се оценяват в реалния живот. Чрез работата в музея се осъществява непосредствена връзка между поколенията, развива се любов към българското православно наследство и църковните старини. Непосредственият контакт трябва да постави ученика в различни комуникативни роли – на възприемач, на изследовател, на говорител и слушател, на записвач², трябва да формира любов към българското православно наследство и църковни старини. Музейната педагогика може да намери важно място в аспекта на регионалното културологическо и религиозно образование. Част от задачите на православно-краеведската дейност се състои в организирането и създаването на православно-краеведски музеи. Музеят би могъл да се яви в помощ на установяване на връзката между Православие и

² Дечев, З., В. Буковинова, М. Бихлюмова, Православие и краезнание. С., 2005, с. 48.

Краезнание. Той би могъл да бъде в помощ при проучването на първи църковно-исторически сведения за проникването на християнството на територията на България, събирането на археологически и архитектурни данни за строителството на храмове, манастири, параклиси, изучаване на религиозния култ в неговите три нива (официален, регионален и домашен), изучаването на православни празници и произтичащите от тях традиции, обреди, обичаи, фолклор. Теоретичното обучение може да се провежда в съчетание с експедиционна дейност.

Във връзка с актуалността на изучаването на историческата памет на народа и възпитание на националното самосъзнание, местните музеи могат да се разглеждат в качеството си на важен елемент на регионалната култура, а Музейната педагогика – като съставна част на регионалното културологическо образование, при което изучаването на местните религиозни традиции и ценности придобиват решаваща роля. Чрез образованието МП позволява органическото свързване на регионалния компонент с общонационалния.

Като социокултурна формация музеят е носител на модерното схващане за разбирането на понятието култура, не единствено като наследеност на традиции и ценности, а като процес и като инвестиция от идентичност за бъдещето.

Настоящият обзор не измества храма като естествена среда, в която подрастващите могат да укрепват своята вяра и познания за нея, но дотолкова доколкото много реликви или свързани с църковната история документи се съхраняват в музейни сбирки или дори цели църкви са превърнати в музей, грижата за запознаването с тях не трябва да остава на заден план, а отношението към тях единствено като към музейни експонати трябва да бъде преодолявано. Едно по-широко сътрудничество между музеите и специалисти в областта на богословието носи нови възможности за разгръщане на православно образование.